

GROBIŠČE ZADNJIH BOURBONOV NA KOSTANJEVICI FOT. H. HOFMAN

Ob grobu zadnjih Bourbonov.

Spisal Venceslav Belè.

Stal sem v nizki in tesni podzemski celici, ki vodi v njo ozek hodnik. Pri srcu mi je bilo, kakor še nikoli prej: ne strah, ne žalost, tudi veselje ne, — nekaj tesnega, nepozabnega.

V tisti ozki, temni celici je bil pokopan del svetovne zgodovine in ž njo so snivali v marmornatih rakvah igralci, ki so igrali svoje dni velike in važne vloge na odru življenja. Pokopani so ležali oni in ž njimi njihova zgodovina, ki je zapustila na svetu posledice, iz nje rojene, iz teh pa so se rodile nove in zopet nove do današnjih dni.

Zamislil sem se v marmornati krucifiks pred seboj: razpetih rok in sklonjene glave je bil pribit na križ, in na glavi trnjevo krono, stran pa prebdeno. In spomnil sem se verzov:

„Ego sum Alpha et Omega: primus et novissimus, principium et finis.“ (Apoc. 22. 13.)

„Die Welt ist nichts, als Form, in der du prägst.“ (H. Hart: Gott.)

Kdo bi razumel vsa pota, kdo bi pojmlil vse vzroke in posledice? A kdo bi ne verjel in ne priznal vsevečnih in vsemodrih zakonov, ki vodijo do cilja in konca!

„Ego sum — finis!“

Sklonil sem glavo in se zamislil v tisto zgodovino, ki je ležala pokopana tako blizu mene.

* * *

Bilo je 2. aprila 1814. leta, ko je na Talleyrandov predlog odstavil senat velikega Napoleona, moža, ki se je povzpел od navadnega častnika tako neizmerno visoko, ki je sanjal svoje dni o gospostvu čez Evropo. Istega dne, ko je odšel on ponižan na Elbo, se je vrnil v Pariz Ludovik XVIII. in zasedel prestol.

Še je poizkusil Napoleon srečo, ki ga je toliko časa in tako daleč spremljala, a postala mu je nezvesta. — Waterloo in Bele Alliance sta imeni, s katerima je bila zapečaćena usoda moža, ki se je nekdanj tresla pred njim vsa Evropa. Njegovo delo je bilo dokončano in dovršen je bil njegov tek. Bil je velik mož, vse drugo je sodil On, ki mu je poveril tako važno vlogo na odru življenja. Spravljen s Cerkvijo je zapustil svet 5. maja leta 1821.

Bourboni so zopet zasedli prestol. Ludovik XVIII. (1815—1824) je izkušal z zmernostjo vpostaviti mir in red v državi in si tako utrditi zopet pridobljeni prestol, in njegova „charte“ bi bila k temu brezdvomno pripomogla, dasi je bilo njegovo stališče res zelo težavno, ker je bila država vsa razcepljena v politične stranke. Republikanci, bonapartisti, „svobodomiselní“ liberalci in konservativni rojalisti, razcepljeni v stranko zmernih in v ultraroyaliste, so povzročali in izzivali neprestano politične boje. Na dvoru je imela pretežen vpliv ultra-stranka, ker je

pripadal k njej sam kraljev brat, grof Artois, in njegova dva sinova, vojvoda Angoulême in vojvoda Berry.

Dasi Ludovik XVIII. ni bil naklonjen prenapetim ultraroyalistom, se jim je vendar vdal, ko je začela po umoru vojvoda Berryskega, ki je padel kot prva žrtev strankarskih bojev, — ultra-stranka valiti nanj vso odgovornost. Sestavil je ministrstvo iz njihove srede.

Ko je Ludovik vedno bolj pešal, je poveril do malega vse vladarske posle svojemu bratu Karolu, grofu Artois, ki jih je upravljal skupno z grofom Villelejem, kateremu je bilo poverjeno vodstvo ministrstva. Po Ludovikovi smrti — 16. septembra 1824 — je on zasedel prestol z imenom Karol X.

Dasi prej napet ultraroyalist, je vendar spoznal, da se je Bourbonom možno vzdržati v Franciji le z zmernostjo. — Obljubil je, da bo spoštoval ustavo in ljudske prostosti in pravice. Dovolil je tiskovno svobodo, vpostavil rodbino Orleans zopet v prejšnjo posest, vse to, da bi si pridobil zaupanje — posebno svobodomiselnih stranke. — Ko pa je stavil predlog, naj bi se dovolila emigrantom odškodnina za škodo, ki so jo trpeli vsled revolucije, je zadel na hud odpor; vendar je bila večina zbornice vladi naklonjena, in tako je predlog prodril na veliko ogorčenje mnogih.

Kakor je kralj na eni strani podkrepil s predlogom o „milijardi za emigrante“ nevoljo liberalcev, tako je zaigral na drugi strani naklonjenost armade s tem, da je odstavil nad 150 štabnih častnikov iz Napoleonovega časa.

Dne 29. maja 1825 se je dal v Rheimsu z veliko slovesnostjo po starih obredih maziliti in kronati. Ljudstvo mu je prirejalo velikanske ovacije. — Ko pa je v novembru umrl svobodomiselni general Foy, so porabili kraljevi nasprotniki njegov pogreb za velikansko demonstracijo.

Na najhujši odpor je zadel Karol X. s svojim delovanjem za Cerkev. Hudo je zavrelo med svobodomiselnimi elementi, ko je predložila vlada postavo proti oskrunbi svetišč. — Ker je bil ta predlog sprejet s precejšnjo, kralju in vladi vdano večino; ker so se vedno množili samostani, posebno ženski; ker so bile oddane nekatere šole jezuitom v oskrbo in ker je bilo delovanje misijonarjev, krog katerih so se v jubilejnem letu 1825. zbirale velike množice ljudstva, svobodomiselnem hud trn v peti, je od dne do dne bolj rasel njihov odpor proti kralju. Med ljudstvo so raztrosili laž, da je kralj sam postal jezuit in da mora v redovniški kuti pogosto dajati odgovor svojim predstojnikom za vse vladarske posle in ukrepe. Ni manjkalo ljudi, ki so to verjeli; treznomisleči pa so izprevideli, da je po zdivjanosti in po vseh gro-

zovitostih revolucije ljudstvo zelo potrebno pouka; zato je vlada dovolila, da se je vrnilo nekaj jezuitov zopet v Francijo. „Svobodomiselnici“ so začeli vpiti, da je to kršenje postav in sistematično podpiranje postavno izgnanih jezuitov, ki so krivi vsega nazadnjaštva vlade in izkušajo Francijo oropati vseh sadov prostosti in prosvete. — Predlog o novi tiskovni postavi, ki naj bi bila ustavila gonjo „svobodomiselnega“ časopisja, je morala vlada umakniti, ko je videla, da bi gotovo propadel.

Ko je v aprilu l. 1827. kralj pregledoval narodno gardo, ga je pozdravilo nekaj vojakov s parolo opozicije: „Živela ustava!“ namesto z navadnim lojalnim pozdravom: „Živel kralj!“ Pri razhodu pa se je ljudstvo pridružilo narodni posadki in klicalo: „Proč z jezuiti! Proč z ministri!“ Še isti večer je kralj gardo razpustil.

Dasi je nezadovoljnost z vlado vedno bolj rastla, je pozval kralj na Villelejev predlog v gosposko zbornico 76 novih udov — svojih pristašev — in razpustil državni zbor. A kljub cenzuri, ki jo je kralj samosilno uvedel, in kljub temu, da je Villele po svojih uradnikih izkušal vplivati na volitve, je po novih volitvah zrastle število opozicionalnih glasov na 428, vladna stranka pa je ostala v manjšini 125 glasov. Ta neuspeh je izpodrinil Villeleja, ki je izgubil pri kralju vse zaupanje. Na njegovo mesto je bil pozvan Martignac, ki je izkušal z zmernostjo in koncesijami ublažiti razmere. Kljub vsem koncesijam je prišel z obema zbornicama navzkriž; zato se je moral umakniti Polignacu, ki je pozval v ministrstvo razen drugih neznatnih mož tudi grofa Labourdonayeja in generala Bourmonta. Prvega so se bali svobodomiselnici kot najhujšega nasprotnika in najbolj odločnega ultraroyalista, drugega pa je ljudstvo zmerjalo z izdajico, ker je v bitki pri Waterloo pristopil k zaveznikom.

Že imenovanje teh mož je zadostovalo, da je zavrelo po vsej Franciji. Vse je bilo prepričano, da bo novo ministrstvo delovalo z vso silo na to, da bi se izpolnila najiskrenejša želja ultra-stranke: odprava charte in vpostava absolutne monarhije. Celozmerni royalisti so nezadovoljno kimali v slutnji, da se podaja kralj v nevarnost, ki zapravi v njej lahko krono in glavo. Po vsej državi so bila razširjena tajna društva, katerih namen je bil strmoglavititi vlado; stari Laffayet je bil voditelj tajnega odbora, ki je širil opozicijo na vse strani.

Labourdonaye je kmalu odstopil radi nesporazumljenja s Polignacom. — Polignac, ki ni ravno mirnodušno opazoval težavnega stališča vlade, je mislil, da bi bilo najbolje s srečnim izidom kake vojne ugodno vplivati na narod in si obenem pridobiti vojaštvo za slučaj morebitne sile in potrebe.

Prilika za to se je nudila v Alžiru, kjer je dey Hussein Bey razžalil francoskega poslanika.

Med pripravami za vojno se je sešel 2. marca l. 1830. državni zbor. Kralj sam je stopil pred poslance in jim ostro zažugal, da bo z vso odločnostjo zatrl in kaznoval vsako uporno rovanje. Državni zbor mu je na to istotako odločno odgovoril, da obžaluje kraljevo in vladno nezaupanje, katero narod žali in mu nalaga skrbi, ker bi mu utegnilo vzeti državne pravice in svoboščine. Podoben odgovor je dobil od gosposke zbornice. — Kralj je ostal pri svojem in odgodil državni zbor na september; kakor

razglasil je nov volilni red, ki naj bi vladno stranko dvignil; še ne voljeni zbor je sklical za 28. septembra; preklical je tiskovno svobodo in imenoval mnogo novih državnih svetnikov iz ultra-stranke.

Brž po razglasu kraljevih naredb v uradnem „Moniteurju“, se je vzbudilo v Parizu veliko razburjenje. Ljudstvo se je zbiralo po vseh ulicah; sicer ni prišlo brž do nemirov, a slutil jih je že vsakdo z gotovostjo. Opozicionalne tiskarne so bile zaprte, delavci odpuščeni; ravnotako so odpustili mnogi tovarnarji svoje delavce. S krikom in vikom so drle brezdelne množice po ulicah.

KOSTANJEVICA PRI GORICI

brž pa je odplulo vojno brodovje iz Toulona, je zbor, — voljen na sedem let, razpustil in razpisal nove volitve.

Dasi se je ekspedicija v Alžir posrečila, vendar ni dosegla svojega posrednega namena; poročila o zmagi so došla prekasno in ostala brez vsakega vpliva na volitve, pri katerih je pridobila protivladna stranka 64 glasov. Po teh ponesrečenih volitvah je ostalo kralju le dvoje: razpustiti ministrstvo ali pa državni zbor. Opogumljen po ugodnih poročilih iz Alžira, se je odločil za poslednje.

Dne 26. julija je izdal šest samolastnih naredb, ki naj bi imele udušiti upor, a so v resnici rodile novo revolucijo in izpodrinile Karolu prestol. Razpustil je novi državni zbor, še preden se je sešel;

Drugi dan je izdalo 64 časnika protest proti kraljevim ordonancam. Protest se je naglo razširil po ulicah; povsod je že vrelo, tuintam je prišlo do spopadov med množico in orožništvom. Proti peti uri zvečer je prišel iz St. Honorija oddelek vojaštva, ki je pozivalo ljudstvo k razhodu, v odgovor mu je poslala množica točo kamenja, vojaštvo pa je ta pozdrav odgovorilo s prvo salvo. Padle so prve žrtve julijske revolucije. Ljudstvo se je razšlo in oropalo vse zaloge orožja, da bi lahko začelo boj z vojaštvom. Medtem se je kakor blisk raznesla novica, da je vojaštvo streljalo; brez obotavljanja je bil izdan poziv k splošni vstaji. Ljudstvo je stavilo po vseh ulicah barikade, da bi zaprlo konjici pot. Vojaštvo, ki je bilo precej vzlovoljeno radi pomanj-

kljive oskrbe, so pozivljali k odpadu. Upornikom so se pridružili uniformirani vojaki razpuščene narodne garde, dijaki politehnične šole, medicinci in pravniki.

Medtem je razglasil ministrski svet nad Parizom obsedno stanje in odredil vse potrebno, da se ojači vojaštvo in aretirajo poslanci, ki so izdali na večer drugega dne revolucije protest proti kraljevim odredbam. Vrhovnim poveljnikom za Pariz je bil imenovan Marmont; morda bi se mu bilo posrečilo zadušiti vstajo, če bi bil imel dovolj vojaštva na razpolago; a prišlo je vse prenatlo, vojaštva je bilo premalo in še to ne vse zanesljivo, nekateri so se branili rabiti orožje. — Sicer pa tudi Marmont ni odobral kraljeve politike; kralj bi bil moral po njegovem mnenju odjenjati.

Ko se je po hudem boju, ki je trajal 28. julija od ranega jutra do pozne noči, posrečilo upornikom zavzeti slabo zavarovano mestno hišo, na kateri je takoj zavihrala narodna trobojnica, je bil Marmont 29. julija prisiljen koncentrirati svojo vojsko okoli Louvra in Tuilerij. Zanesel se je lahko le še na kraljevo gardo in na Švicarje, ki so se z neomahljivo vdanostjo in neutrudljivo vztrajnostjo bojevali za kralja, medtem ko je drugo vojaštvo omahovalo deloma radi pomanjkanja hrane, deloma že prepojeno upornega duha.

Pariški poslanci, ki so iz strahu pred anarhijo želeli sporazumljenja, so poslali k Marmontu zastopstvo, ki je v svrhu pomirjenja upora zahtevalo, naj kralj prekliče naredbe in razpusti ministrstvo. Marmont je dobro poznal svoje in kraljevo stališče, zato je tudi svetoval kralju, naj ugodni zahtevi; Karol pa, ki je upal, da premaga upor s pomočjo vojaštva iz St. Omerja in Lunévilla, se ni hotel ukloniti.

Medtem je izdalo mestno zastopstvo razglas, s katerim je odpovedalo vladi pokorščino in nanovo organiziralo narodno posadko. Nad 40 poslancev se je konstituiralo v začasno vlado in imenovalo bankirja Lafitta poveljnikom narodne garde.

Istočasno so se uporniki polastili Louvra in vdrli tudi v Tuilerije; Marmont, ki je zaman izkušal skleniti premirje, se je moral v veliki zmešnjavi umakniti z vso svojo vojsko. Zmagalci so obesili vrh grada narodno zastavo, razbili in uničili podobe bourbonske rodbine in se z zasmehovanjem vsedali na kraljevi prestol; tako so razsajali tudi v škofiji, ropali pa niso nikjer.

Karol X., ki je bival takrat v St. Cloudu, je bil slep in gluha za vse nevarnosti; onih, ki so ga prosili in rotili, naj odjenja, ni poslušal; ubogal je le Polignaca, ki ga je utrjeval v trmi. Ko pa je pribežal Marmont ves poten in prašen sebi v zavetje in kralju na pomoč v St. Cloud in ko je kralj slišal, da se pomika nad 20.000 upornikov proti St. Cloudu,

je preklical svoje ordonance, razpustil ministrstvo in poveril ustavo novega kabineta bolj zmernemu možu. Marki Semoneville je bil odposlan s tem poročilom v Pariz. Medtem je sedel Karol X. s svojimi prijatelji brez skrbi za mizo in kvartal kakor vsak večer. A revež se je v svojem upanju hudo zmotil. Semoneville se je vrnil z odgovorom, da je vse prekasno, da Karol X. ni več kralj Francozov.

Ko je bil kralj odstavljen, je nastalo veliko vprašanje: republiko ali konstitucionalno monarhijo? Ker so novi voditelji francoske politike jasno uvideli, da bi se zapletli s tujino v neprijetne konflikte, če bi proglasili republiko, so se odločili za konstitucionalno monarhijo. Dne 30. julija zbrani poslanci so — kot zastopniki naroda — določili, naj se poveri vojvodu Orleanskemu državno pravdninstvo. Previdno so računali s tem, da bi novi kralj, — v najkrajšem času od revolucionarne večine povzdignjen na prestol, — moral dovoliti vse one koncesije, ki jih je Karol X. liberalcem zabranil, in da bi ostal kralj vedno od onih odvisen, s katerih pomočjo bi zasedel prestol.

Vojvoda Orleanski se je navidezno vzdržal vsakega revolucionarnega gibanja, vendar ni ostala njegova želja po kroni tajnost; imel je mnogo prijateljev, ki so podpirali njegovo stremljenje. Ko je stopil 31. julija pred zbornico, se je navidezno obotavljal sprejeti ponujeno mu čast državnega namestnika, da bi tako odvrnil od sebe vsak sum že nameravane uzurpacije; šele na Talleyrandov prigovor se je vdal.

Od strani svobodomiselnega meščanstva se ni bilo ničesar bati, ker so lahko pričakovali, da bodo pod njegovo vlado v miru uživali vse pridobitve liberalne stranke, razentega je bil vojvoda pri „prosvetljenem“ srednjem stanu precej priljubljen. — Royalistom ni preostalo drugega, kakor da so se vdali in zadovoljili z vojvodom Orleanskim, ki je bil tudi Bourbon, dasi mlajšega rodu. Število bonapartistov je bilo primeroma premajhno, da bi se razmeram uprlo. — Da bi zabranil od strani republikancev vsak upor, je šel vojvoda takoj po imenovanju s poslanci v mestno hišo in pozdravil Lafayettea z besedami: „Prihajam kot star vojak narodne posadke obiskat svojega nekdanjega generala!“ — S tem je pridobil njega in njegove pristaše.

Medtem je kralj, preslepljen po vojvodovem pismu, mislil, da mu je ta še vedno zvest, raditega se ni nič obotavljal potrditi njegovega imenovanja in ga obenem opozoril na svoje pravice do prestola, katere naj on varuje. — Počasi pa so se mu začele oči odpirati; še isti večer je odšel iz St. Clouda proti Versaillu, ker pa so mu tu zabranili vhod, se je vrnil v Rambouillet. Ko je videl, da ga vojaštvo vedno bolj zapušča, in je zaman pričakoval od vojvoda odgovora, se je odpovedal vsem pravicam do prestola

zase in za svojega sina, vojvoda Angoulêmeškega, a pod pogojem, da bo njegov vnuk vojvoda Bordeaux, sin vojvoda Berryskega, razglašen za kralja in da bo vojvoda Orleanski le začasno vodil vlado mesto njega. Vojvoda je z veseljem sprejel odpoved, ne da bi se pri tem oziral na pravice mladega vojvoda Bordeauxškega. — General Maison, ki je prišel na povelje vojvoda v Rambouillet, je pregovoril kralja, naj se umakne, ker se bliža iz Pariza okoli 60.000 ljudi; kralj je odpotoval v Cherbourg. Ker sploh ni mislil na beg, je moral prodati srebrno posodo, da je poravnal stroške za potovanje. Francosko ljudstvo mu je še vedno izkazovalo čast in sočuvstvovalo z njegovo žalostno usodo. V Portsmouthu pa, kamor je prišel 17. avgusta, so ga sprejeli z zasmehom in zaničevanjem; tudi angleška vlada, ki je že priznala Louis Filipa, ga je sprejela precej neprijazno, vendar mu je odkazala za stanovanje grad Hollywood blizu Edinburga, kjer je bival že za časa svojega prognanstva. — V jeseni 1832 se je preselil v Prago in 1836 v Gorico, kamor je došel 20. oktobra s svojo družino, s služabniki in spremljevalci.

* * *

Nad Gorico se dviga holm, obraščen z bujnimi, širokovejnatiimi kostanji; lepa cerkev na njegovem vrhu, dolg samostan zraven nje, — dvoje nadstropij, dve dolgi vrsti malih oken, ki žarijo pod večer v krvavordečem, ognjenem zlatu.

Lep vrt visi pod samostanom in se izgublja počasi čez grič v zeleni kostanjev gozd. Visoke, vitke ciprese, zro mirno, v dolino in v mesto.

Čudno hrepenenje se zbudi tujcu v srcu, ko zre prvič ta grič, to cerkev s samostanom, ta vrt z visokimi mračnimi cipresami, s tihim, blagodejnim mirom, ki počiva v senci ozkih, z vinsko trto visokobokanih stez; na lesenih klopih pod cipresami, pod smokvami, pod kostanji; po vseh potih ta tih mir, ki ga je poln ves vrt, vsa cerkev, ves samostan, tako da zre skozi okna v dolino, v mesto in vabi tujca, vabi romarja, ki roma po širokih cestah in se ozira z nemirnim pogledom na grič, na Kostanjevico in njeno cerkev.

Sneg naokoli po hribih, v dolini pa cvetejo eksotične cvetlice. Palme in oljke, smokve in trte, — smreke, bori, bukve in hrasti, — lavor, citrone in oranže; — vse križem raste, cvete in zori. Čuden kraj, pol severa, pol juga; malo mesto, a ljubko in prijetno; majhen raj, ki iščejo bolniki v njem zdravja, starci miru in pozabljenja.

Bilo je krasnega jesenskega podvečera.

Zahodno nebo se je nad mestom pordečilo in oblaki so se potopili v luč zahajajočega solnca, kakor bi se pogreznili v krvavogoreče morje.

Goreča obla je visela nad obzorjem, velika kakor redkokdaj; vsenaokoli je pošiljala zadnje pozdrave, pritrepotali so žarki do gričev in gor, ki so zardevale pod njihovimi zadnjimi poljubi, — kraški vrhovi, Čaven, Trnovski gozd, Skalnica, Sv. Valentin; Sv. Maver pod njim in na desno Sv. Florijan in druge cerkve naokoli: svetogorsko svetišče, Sv. Katarina, trnovska cerkev, Vitovska Gora, grad nad Mirmom. —

Furlanska ravnina je ležala zavita v prozorno meglo; dvigalo se je iz vse ravnine kakor belkast dim, kakor skrivnostne sanje; mehka tančica je ležala nad vso dolino; nejasne, nalahko zabrisane konture so se izgubljale v daljavi, oko ni razločevalo, kje se je pogreznjeni nebesni svod naslanjal na ravnino.

Ob robu kraškega pogorja se je vila Soča, rdeče pozlačena; na desni strani se je razširil breg v odprto, peščeno ravnino, poraščeno z malim, pustim grmičjem, tupatam se je voda razcepila in zaobjela majhen, prazen, peščen otok. Galebi so se dvigali iznad vode in zopet spuščali v njene lahke, nizke valove. Po poljih na desni in levi so krokale vrane svojo dolgočasno, žalostno pesem.

S Kalvarije je zrl Križani, prubit na kamenit križ z razpetimi rokami, kakor bi hotel zaobjeti in blagosloviti mesto in vso dolino pod seboj. Dva razbojnika sta mu delala družbo.

V gradu, ki je počival vrh griča sredi mesta kakor skrben varih, so žarela okna in se pazljivo in radovedno ozirala po mestu in po vsej okolici.

Nekoliko zadaj, na drugem griču, je počivala Kostanjevica v svojem tihem, svetem miru.

Po cesti, ki vodi za mestom od sedanjega Caterinijevega trga proti Solkanu, sta stopala dva gospoda, ponosnih, počasnih korakov. Osemdesetletni starček, sivih las in lahko upognjenega hrbta, je stopal na desni svojega spremljevalca in govoril s tihim nemirnim glasom:

„Žalostna domovina, žalostni časi! Kakor so se puntali proti meni, tako se puntajo proti ‚meščanskemu kralju‘. — Ni še dovolj žrtev! Ni bila dovolj vsa groza julijske revolucije. Ni še miru v Franciji in ne bo ga! In naj se je zdelo spočetka vladanje Louis Filipa še tako srečno, razmere so pokazale, da ni on nič bolj srečen, kakor sem bil jaz. In naj tujini še toliko kaže svojo popularnost, naj so narodi še tako prepričani, da je njegovo stališče nemajano, — pokazalo se je prokletstvo, ki počiva nad Francijo.“

Sklonil je glavo nesrečni pregnani kralj francoski in se zamislil v nesrečno usodo svojega naslednika, — uzurpatorja.

* * *

Pod pepelom, ki je pokrival pogašeni ogenj julijske revolucije, je začelo počasi zopet tleti. Bolj in bolj so bile stranke nezadovoljne z novim „liberalnim meščanskim“ kraljem; od dne do dne je postajalo njegovo stališče bolj težavno.

Že njegova lakomnost mu je zaigrala precej narodove naklonjenosti; hotel je imeti povišano apanažo, pa so mu jo brž znižali. Katoličanom se je najbolj zameril, ker je odvzel škofom pravico dohajati v gosposko zbornico in prepovedal javne cerkvene obhode; tudi s tem se ni preveč prikupil, da je odpustil iz službe mnogo generalov in častnikov, ki so bili preveč vdani Karolu X. Svobodomiselnici so se jezili, ker je policija odločno branila razdvijanim tolpom skruniti cerkve in sramotiti duhovščino. Ker je vedno bolj padala kupčija in nazadoval obrt, je ostalo na tisoče delavcev brez dela; v malo tednih

VHOD V GROBIŠČE ZADNJIH BOURBONOV
NA KOSTANJEVICI

se jih je izselilo nad 150.000 iz Pariza. Liberalni in republikanski elementi so pri teh okoliščinah imenitno napeljavali vodo na svoj mlin.

Julijski nemiri so vzbudili po vsej Evropi revolucionarno gibanje. Francoski svobodomiselnici in revolucionarji so zahtevali, da mora vlada podpirati upornike v tujih državah; vladi v največjo korist in potrebo pa je bilo, da je izkušala ostati v kolikor mogoče prijaznem razmerju s tujimi vlastmi.

Že prvo leto Louis Filipovega vladanja so se začeli pojavljati nemiri. V decembru l. 1830. se je ljudstvo dvignilo proti legitimistom — pristašem Henrika V. Kmalu nato — 21. februarja 1831 — je dala enajsta obletnica umora vojvoda Berryskega povod novim nemirom. Razdražena množica je planila v cerkev, kjer so imeli legitimisti mašo za umorjenim vojvodom, in po vandalsko vse razbila. Drugi dan

je razdejala škofovo palačo. Dasi naperjeni proti legitimistom, so bili ti nemiri tudi vladi precej nevarni.

Republikanci, ki so organizirali delavce, dijake, revne meščane in postopače s pomočjo izkušenih rovarjev v svojo stranko, so v tajnih zvezah in po časopisih ščuvali ljudstvo proti vladi in neprestano iskali ugodne prilike, da bi jo izpodrinili. — Ko je prišlo poročilo iz Varšave, da se je posrečila poljska vstaja, so razpihali republikanci izpod pepela nov ogenj in uprizorili v Parizu in v drugih mestih nemire; najhujši je bil upor brezposelnih delavcev v Lyonu. Preprosto ljudstvo revežev in siromakov je bilo ogorčeno, ker ni imelo pravice pošiljati svojih zastopnikov v državni zbor, zato se je dalo tem laže zapeljati in zaslepiti od republikancev, ki so jim delali vse mogoče obljube. Leta 1832. je izbruhnila v Parizu kolera; ljudstvo je bilo prepričano, da je vlada zastrepila vodnjake; v tej laži in pomoti je napol zdivilo. Pogreb znamenitega republikanskega govornika, generala Lamarquea, ki je umrl vsled kolere, so inscenirali revolucionarji kot velikansko demonstracijo republikanske misli. Pri tem je prišlo do hudih nemirov. Oboroženi delavci, veterinarji in politehnikci so drli po mestu z rdečimi zastavami v rokah in klicali: „Proč z Louis Filipom! Živela republika!“ Šele drugi dan se je po hudem boju posrečilo 60.000 vojakom zatreti upor.

Poldrugi mesec zatem — 22. julija — je umrl v Schönbrunnu vojvoda Reichstadtski, sin Napoleona I. Osvobojen velike skrbi od te strani, se je Louis Filip toliko bolj bal legitimistov, ki so hoteli spraviti na prestol vojvoda Bordeauxkega, sina umorjenega vojvoda Berryskega. Ker jih je bilo premalo, se jim je že več načrtov ponesrečilo, a častihlepna vojvodinja Berryska le še ni obupala. Zanašala se je na južni in zahodni del Francije. Leta 1831. je nabrala denarno podporo in pripravila vse, da bi izvršila svoj veliki naklep. Njen tast Karol X. ni imel velikega upanja in zato tudi ni odobral njenih drznih naklepov. Koncem aprila se je pripeljala iz Italije na Francosko. Po dolgem in nevarnem trudu se ji je posrečilo v Vendeji preslepiti nekaj kmetov, ki so se meseca julija vzdignili za njenega sina. Vlada je upor kmalu zatrla in polovila več legitimistov; naposled je neki jud za drag denar izdal vojvodinjo, ki so jo ujeli v Nantu, skrito v neki peči. Ko pa je v ječi porodila in priznala, da se je tajno poročila z italijanskim grofom Luchese Pallijem, ji vlada ni več branila odpotovati v Sicilijo, ker je vsled te zveze izgubila ves ugled in ni bila meščanskemu kralju nič več nevarna. Ločiti se je morala od kraljeve družine in prepustiti sina v vzgojo vojvodinji Mariji Tereziji Šarloti, soprogi Ludovika, njegovega strica.

Legitimistov, vsled teh ponesrečenih poizkusov, in bonapartistov, vsled smrti Napoleonovega sina, se po Filipovem mnenju ni bilo več bati. Ker je imela ministrska trojica Broglie-Guizot-Thiers za seboj večino državnega zbora, bi bil človek že skoraj upal na mir. A kljub temu in ravno raditega je bila večina naroda proti vladi, ker je volilni red dajal le manjšini naroda moč in silo v roke.

Republikanci so neprestano ščuvali narod s kričnim volilnim redom. In veliko so jim pripomogli socialistični preroki in pridigarji, ki so vstali tiste dni. Saint-Simon in pristaši so hoteli preustrojiti vse družabno življenje in izenačiti vsak razloček med stanovi. Vse to so hoteli doseči z delom in znanostjo, izključili pa so vse znanosti razen prirodoslovja, ki jim je bilo vir in podlaga vse vede in resnice. — Proudhon je deklamiral svojo veliko frazo: „Lastnina je tatvina!“ in ljudstvo mu je navdušeno ploskalo. Naposled pa je povedal Louis Blanc, da ostane vse pri starem, dokler ne dobijo tudi siromaki enakih političnih pravic z drugimi stanovi in v sorazmernem številu svojih zastopnikov v državnem zboru. Te besede so bile podlaga zvezi republikancev in socialistov proti meščanskemu kralju. Že v novembru l. 1832. je streljal nanj Bergeron, pa ga ni zadel. Le skrb in pazljivost policije je varovala kralja. Republikanci so snovali tajna društva, v katerih so organizirali narod in ga ščuvali proti vladi in proti kralju. V Lyonu so se v aprilu l. 1834. uprli brezposelni delavci in se celih pet dni ustavljali kraljevi

vojski. V Parizu je bilo dan pred uporom polovljenih stopetdeset republikanskih vodnikov; kljub temu je upor izbruhnil; tako je bilo tudi v drugih mestih precej nereda in nemira. Vlada je povsod premagala v krvavem boju s silo in orožjem uporno množico. In še toliko bolj je bilo utrjeno njeno stališče, ko si je pridobila pri volitvah okoli sedemdeset novih glasov.

Revolucionarji so pa medtem naskrivnem toliko bolj delali proti kralju. Na dan pete obletnice julijske revolucije, 28. julija, je ogledoval kralj s svojimi tremi sinovi meščansko gardo. Pri tem je razstrelil Korsikanec Fieschi peklenski stroj; osemnajst oseb je obležalo mrtvih, med njimi maršal Mortier in več drugih višjih častnikov, ranjenih je bilo enainštirideset oseb. Louis Filip je ostal nepoškodovan, tako tudi dva njegova sinova, tretji pa je dobil malo rano. Dne 26. julija 1836. leta je streljal nanj fanatičen republikanec Alibaud.

Še od druge strani je pretila Ludovikovi kroni nevarnost. Po smrti Napoleonovega sina si je lastil pravice do krone Louis Napoleon, sin nekdanjega holandskega kralja, brata Napoleona I. Dne 29. oktobra je prišel s pomočjo vdanih mu častnikov v Straßburg, kjer ga je predstavil vojaštvu polkovnik Vaudrey preoblečenega v cesarsko opravo. Nekaj vojakov ga je pozdravilo z navdušenjem: „Živel cesar!“, drugi pa so se postavili, prijeli njega in njegove pristaše. Naposled je morala njegova mati Hortenza prositi milosti zanj. (Konec.)

Ob grobu zadnjih Bourbonov.

Spisal Venceslav Belè.

(Konec.)

Iz zamišljenosti je zbudil kralja njegov spremljevalec, vojvoda Blacas:

„Louis Filip se je premalo bal bonapartistov in premalo se jih je varoval; častil jih je in podpiral, sedaj pa nepričakovano vstane Louis Napoleon in se z njihovo pomočjo izkuša povzpeti do prestola.“

„Žalostni časi! — V težavnih razmerah sem zasedel prestol; sklenil sem, da kot kralj popravim vse mladostne pregrehe in napake, s katerimi sem si nakopal toliko sovraštva in nasprotstva; poravnati sem jih hotel pred Bogom in pred ljudmi in trdno sem upal, da zasijejo pod mojo vlado domovini lepši in jasnejši dnevi. — Hotel sem vrniti ljudstvu izgubljeno vero, trdno in čisto, — prepričan sem bil, da ni narodu vera nič, če mu ni vse. Vera in duhovščina naj bi izpodrinila silo militarizma, kakor je ta za časa Napoleona izpodrinil kasto advokatov in filozofov. Moji nameni so bili najboljši, blagor naroda je bil moj najvišji cilj, — a bil sem prešibak, da bi ga dosegel.“

„Veličanstvo, o vaši ljubezni do naroda ne dvomi nihče; zgodovina bo sodila vas in vaša dela, a ob soditi vas ne bo mogla z mirno in lahko vestjo; vaših blagih namenov ne bo mogla tajiti.“¹

„Le žal, da nisem vedel prave poti do njih! Dasi sem tako želel, vendar jaz nisem bil mož, ki naj bi se mu posrečil preporod naroda. Proti meni, proti duhovščini, proti vsem mojim pristašem se je dvignila vsa sila prekucuhov, poguba naroda. — Pri vseh sredstvih, ki so mi bila na razpolago, — nisem nič dosegel!“

„Vojska in sila bi podvrgli pač vse upornike in prisilili Pariz, da se poda.“

„Vojska in sila, a kaj je bolj groznega kakor bratomorna meščanska vojska? In ali nas ni dovolj jasno poučila usoda Henrika III., Henrika IV. in mojega nesrečnega sina, da se dobijo v časih političnih in cerkvenih nemirov v vsaki s silo bajonetov zatirani stranki vedno novi Clementi, Ravaillaci, Louveli, ki radi izpostavijo nevarnosti lastno življenje, samo da zadostijo svojemu političnemu fanatizmu in srdu in da z umorom vladarja vznemirijo državo in red?“

¹ Po njegovi smrti so priznali njegovi najhujši sovražniki, da mu je bila nad vse slava in sreča Francije in da je preživel narod pod njegovo vlado dobo zunanje moči in notranjega blagostanja.

Blacas je molčal. — Kar je ravnokar razložil kralj, je bil važen vzrok — in za plašnega in boječega vladarja toliko važnejši, da se je odpovedal kroni in zapustil prestol, ki bi ga bilo mogoče vzdržati morda le z grozo meščanske vojske, če bi ga morda nov umor ne izpraznil. —

Tako je končalo vladanje moža, čigar blage namene za blagor ljudstva treba priznati, ki pa zasluži grajo radi svojih vladarskih nazorov in nesrečnega izbiranja ministrov. Izkušene može, krepke moči, je odpuščal in zaupal sebe in blagor prestola in Cerkve ljudem, ki začenjajo na papirju s predrznostjo, v boju pa in v hipu odločitve izgubijo glavo. Tako je dobilo njegovo dobro začeto delovanje radi slabe izvršitve nesrečen pečat. —

Kralj je pokimal z glavo in izpregovoril:

„Zdi se mi, kakor bi nebo bilo proti temu, da bi rod Bourbonov poravnal grehe svojih dedov, da bi zopet vpeljal, kar so oni s silo in močjo zatirali. — Oni so povzročili v Franciji nesrečno reformacijo, vodili so hugenotske vojske in za časa reformacije tako hudo preganjali nemško cerkev; oni so privedli pred vrata nemške državne prestolnice Turke in huje kot ti divjali ob Renu in onečastili mrtve cesarje v njihovih grobiščih; oni so se s silo in zvijačo polastili dedščine avstrijsko-španske rodbine in bi bili Španijo skoro uničili s svojim slabim gospodarstvom; oni so kljub pragmatični sankciji po Karolovi smrti prvi napadli njegovo velikodušno hčer Marijo Terezijo; oni so se čisto mirno zadržali pri razdelitvi Poljske, ki je bila Franciji naklonjena; oni so ščuvali in podpirali puntarsko Ameriko; oni so z besedo in dejanjem sankcionirali vsako pregreho, vsako nepravnost svojega naroda; oni so prvi pregnali iz svoje države najboljše varihe Cerkve in prestola in se s svojimi intrigami mešali še v druge države. — Dasi žalostno, je vendar skoraj naravno in pravično, da je Ludovik Filip iztrgal iz francoskega grba lilijo, — zamenjati bi jo moral z osatom, žalostnim znakom pregrehe, prokletstva in trpljenja. — Izginila je lilija, ker so Bourboni odvladali; jaz sem odvladal zase in za sina in legitimistom so se ponesrečili vsi pozikusi za Henrika; njegova mati nam pa za krono vsemu naredi še sramoto!“

Utihnila sta oba. Kralj se je zagledal v Kostanjevico; v vse mogoče nianse so se prelivale po griču barve iz zelenega v rumeno in v temnordeče.

Tih mir, blažen pokoj, je počival vrhu griča okoli samostana in okoli cerkve.

Kralj je iztegnil roko, pokazal s prstom proti vrhu in rekel svojemu spremljevalcu:

„Tjakajle gor pojdem enkrat in vi me boste spremili!“

„Z največjim veseljem, Veličanstvo!“

Zgodilo se je to pet dni po kraljevem prihodu v Gorico.¹

Res je kmalu nato spremljal vojvoda Blacas svojega kralja na Kostanjevico, — a ne z največjim veseljem, ampak v globoki žalosti.

* * *

Pod goriškim gradom leži sredi mesta prostran trg — Travniki; lepo in veličastno lice dajejo trgu impozantno pročelje Ignacijevе cerkve in njena dva visoka zvonika. Mimo te — nekdanje jezuitske cerkve — pelje skozi Šolsko ulico, tik ob gimnaziji, starem poslopju z nizkimi okni in temnimi sobami, in dalje skozi Ulico sv. Klare ob vojaškem skladišču, nekdanjem zavodu klaris, in mimo zavoda šolskih sester D. N. D. čez korenski most in čez visok nasip ravna cesta v lep, kostanjev drevored. Kjer se cesta v drevoredu nekoliko zaokrene, leži ob koncu nasipa na visokem korenem bregu krasen park in sredi njega stara palača grofov Coronini-Cronberg, ki jo Goričani imenujejo Cingraf.²

V tem gradu je dobil pred dvainsedemdesetimi leti zavetje pregnani francoski kralj Karol X. Z vso družino ga je bil velikodušno sprejel grof Mihael Coronini-Cronberg. — Pokrajina ob Kornu je imela takrat seveda vse drugačno lice, a palača je ostala vedno ista.

Bilo je čisto pod noč, ko je slonel Karol na oknu, iz katerega se je odpiral krasen pogled čez Placuto na mesto. — Na levi v ozadju Kostanjevica, iz srede mesta se je dvigal grad, pod njim sta molela visoko iznad streh zvonika sv. Ignacija.

Na visokem bregu onstran hudournika Korna je stala v isti višini z Graffenbergom obširna hiša, zraven nje velik, prostran vrt, obrastel z orehi, divjimi kostanji in vitkimi cipresami. Po vrtu so se izprehajale postavbe v dolgih, črnih haljah, toliko da jih je bilo razločiti v gostem mraku.

Pregnani kralj se je zagledal v bogoslovnico, v tisto veliko, mračno hišo, v črne sence, ki so se

izprehajale v gostem mraku po peščenih stezah pod drevjem, le napol še okrašenim z rumenim, velim listjem.

V mraku in hladu se izprehajajo sami s seboj in svojimi mislimi, mračnimi morda kakor večer krog njih; hlad in mraz v njihovih srcih kakor v novemborskem večeru vsenaokrog.

Ni ga jasnega, toplega žarka!

Bog ve! — Morda pa je svetlo in jasno v njihovih dušah, toplo in prijetno v njihovih srcih!

Odpovedali so se svetu, odpovedali se življenju, odpovedali se svoji mladosti, življenjažejni, hrepeneči po lepoti in radosti; žrtvovali so svojo mladost, svoje življenje, svoje želje in svoje sanje, svoje srce in svojo dušo, — vse to in sami sebe so položili v žrtev na oltar Gospodov.

Uklenili so svojo voljo in ubili svojo mladost. In kdo ve, kaj jih čaka v svetu v takih razmerah in v takih časih, in sam Bog ve, kaj prikriva šele prihodnost.

Njihova črna suknja jim bo v zasmeh in sramoto, oni pa jo bodo nosili z radostjo in ponosom.

Kaj bi jim lahko ponudilo življenje! Čast in slavo, bogastvo morda in razkošje. Vživali bi lahko s polnimi požirki, a oni so volili črno suknjo in trpko odpoved. — In komu naljubo, komu nadrago? Ne bo rodne krvi, ki bi se za njimi veselila sadu njihovega truda in dela, ki bi žela setev njihovih znojnih srag in njihovih grenkih solzâ.

Žalosten bo njihov delež med svetom. In vse delo in ves trud — ne zase — ne za rodne potomce! — To je odpoved v ljubezni in ljubezen v odpovedi! Bog in brat, brat in Bog! To je njihova deviza. Vsakdo jim je brat in Bog jim je vse. —

In sklonil je kralj glavo; ko jo je zopet dvignil, se je zagledal v Kostanjevico, še jedva vidno v mraku.

Koliko zrelih mož tam gori v najstrožji odpovedi, a v miru božjem in v pravi, resnični sreči.

Še niže se mu je sklonila glava in iz prsi je vstal globok vzdih — odpovedi.

Mrak nad mestom se je zjasnil, po ulicah so zagorele luči, od Trnovskega gozda je zavela čez Kostanjevico hladna sapa. Kralj je zaprl okno.

Žalostne meditacije žalostnih dni. —

* * *

Dne svojega godu, na praznik sv. Karola Boromejskega, je bil kralj zjutraj pri maši v grajski kapeli. Med mašo ga je začelo tako zebsti, da ni mogel priti k skupnemu zajtrku, kakor je bila to njegova navada. Mrazu so sledile hude bolečine in čez noč se je bolezen resno shuššala; bruhal je in in hud krč ga je vil po vseh udih, Doktor Bougon,

¹ Primeri Vascotti, str. 128.

² Ta grad je sezidal goriški patricij Karl pl. Zengraf v XVI. stoletju. Ko pa je izmrl rod Zengrafov, je prešel grad na rodbino grofov Strassoldo, katere ena veja je sprejela pridevek „Zengraff“ ki se je pa pozneje (vsekako po l. 1768., ko so bili grofi Strassoldo še sodniki okraja Zengraf) izpremenil v Graffenberg.

kraljev zdravnik, ki je brž uvidel resno nevarnost, je svetoval, naj podelijo bolniku svetotajstva za umirajoče. Duhovniki, ki so bili zbrani okrog kralja, so mu podelili poslednje olje, obhajati ga niso mogli radi bruhanja. Popolnoma vdan v božjo voljo je kralj prenesel svojo bolezen. Dne 6. novembra 1836 ob dveh popolnoči že ni bil več med živimi. Izdihnil

odra so gorele luči, okrašene s francoskimi grbi. Kraljevi služabniki, posvetni in redovni duhovniki so stražili vse dni ob njegovi krsti in molili za mir in pokoj njegove duše. Zvečer so bile v stolnici slovesne večernice-zadušnice.

Enajstega novembra je dvignil goriški knezonadškof in metropolit ilirski, Franc. Ks. Luschin, ob

ALHOV GRAD „GRADINA“ NAD ILIRSKO BISTRICO

FOT. R. BADIURA

je v Gospodu v krogu svoje družine, svojih zvestih prijateljev in služabnikov, ki ga niso zapustili v nesreči in prognanstvu.

Govorilo se je, da si je kralj nakopal koliko, ko je jedel ribe, in da se je vrh tega prehladil na svoj imendan, ki je bil res mrzel; zdravniki pa so se izrazili, da je umrl Karol za kolero. Res je ta strašna in grozna šiba tepla tiste dni bedno človeštvo, kopičila revščino in rodila obup; pobrala je dvajsetino prebivalcev v Vidmu, Trstu in goriški okolici po mnogih vaseh; res je bilo videti vsenakoli tugo in žalost, slišati jok in stok, a Gorici je ta huda šiba čudežno prizanesla. Če je Karol X. vsled kolere umrl, je bil on v Gorici edini.

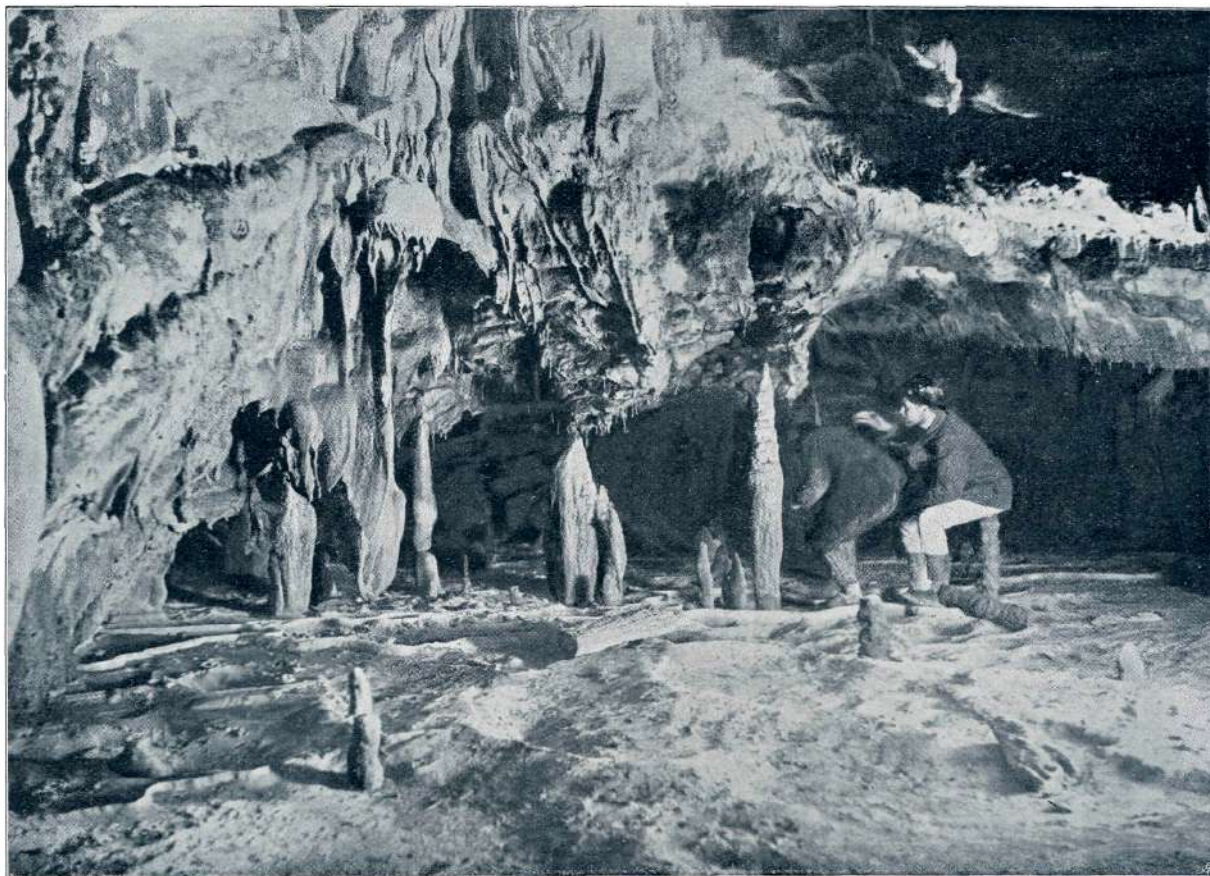
Kraljevo truplo so mazili na mrtvaškem odru v dvorani zraven sobe, v kateri je umrl. Okrog

asistenci metropolitanskega kapiteljna in druge mestne duhovščine truplo pokojnega kralja. Reveži z gorečimi svečami so otvorili izprevod, za njimi je šel oddelek mestnega vojaštva, ki mu je sledila uniformirana mestna godba, posvetna in redovna duhovščina; knezonadškof je v pontifikalni opravi sledil kapiteljnu tik pred mrtvaškim vozom, ki ga je peljalo šest črno odetih konj; vrhu voza pa je stala krona. Ob vozu so stopali v dveh vrstah kraljevi lakaji in služabniki, v rokah prižgane sveče, okrašene z znaki francoske kraljeve rodbine. — Za vozom sta stopala v dolgih, črnih plaščih grof Marnes, pokojnikov prvorojeni sin, in grof Chambord, šestnajstletni pokojnikov vnuk; njima so sledili: vojvoda Blacas, grof Bouilliè, grof O'Hegerthy, grof Montbel, marquis Clermont-Tonnerre; za temi vsa nasebina Fran-

cozov, žalost in tuga na njihovih obrazih. Velika množica ljudstva, različnega po stanu, spolu in starosti, je tvorila konec izprevida, ki ga je zaključil nov oddelek vojaštva.

Ulice, po katerih se je izprevod pomikal, so bile natlačeno polne ljudi, ki so prihitali od vseh strani,

zastopnikov samostana v svinčeno krsto, ki so jo zapečatili in položili potem v drugo iz orehovega lesa. V posebni svinčeni posodi, vloženi v srebrno posodo v podobi srca in zaprto s ključem, je bilo shranjeno kraljevo srce. Ta posoda z napisom je bila s trakovi privezana na orehovo krsto; vse to

V KRIŽNI JAMI

FOT. R. BADIURA

da bi videli pogreb pravega, a tako nesrečnega kralja; prodajalne so bile v znak žalosti zaprte, okna črno pregrnjena.

Ko je prišel mrtvaški izprevod v stolnico, je bil tam slovesen rekviem; po sv. maši in po končanih navadnih molitvah se je obrnil izprevod v istem redu proti Kostanjevici, kjer se je imelo vložiti kraljevo truplo začasno v grobišče grofov Thurn; le začasno, ker se je takrat še vedno upalo, da se vrnejo Bourboni na prestol in odpeljejo s seboj mrtvega kralja.

Na Kostanjevici je opravil knezonadškof poslednje molitve in potem je ostalo truplo v cerkvi do drugega dne. Tega dne — 12. novembra — so položili kraljevo truplo v pričujočnosti kraljevih sorodnikov in več plemenitih francoskih gospodov in

je bilo potem zaprto v tretjo, tudi orehovo krsto in nanjo pritrjena plošča iz pozlačenega bronu z napisom:

„Tu je srce previsokega, premogočnega, preizvrstnega kneza, Karola desetega tega imena, po milosti božji kralja Francije in Navarre, umrlega v Gorici 6. novembra 1836, starega 79 let in 28 dni.“

Kraljev zdravnik Bougon je izročil truplo in srce pokojnega kralja vojvodu Blacas, ta pa varstvu provinciala frančiškanov p. Ferdinanda Vouča in gvardijana p. Mihaela Jelerčiča.

Krsta s kraljevim truplom je bila vložena v pripravljeno votlino pod cerkvijo in zaprta s kamenito napisno ploščo. Nekoliko večja plošča iz belega marmorja je bila vzdana v cerkvena tla pred karmeljskim oltarjem.

Na njej je vdolben sledeči, sedaj od hoje že zbrušeni napis:

ICI A ÉTÉ DÉPOSÉ
LE XI NOVEMBRE MDCCCXXXVI
TRÈS HAUT TRÈS PUISSANT
ET TRÈS EXCELLENT PRINCE
CHARLES DIXIÈME DU NOM
PAR LA GRACE DE DIEU
ROI DE FRANCE ET DE NAVARRE
MORT À GORITZ
LE VI NOVEMBRE MDCCCXXXVI
AGÉ DE LXXIX ANS ET XXVIII JOURS¹

Ko je bilo ob treh popoldne vse dovršeno in je vojvoda Blacas že izročil ostanke pokojnega kralja v varstvo samostanske družine, so napisali izročilno pismo, da je Bougon res izročil truplo pokojnega kralja vojvodu Blacas, in sprejemno pismo, s katerim so frančiškani potrdili, da so sprejeli v varstvo zemeljske ostanke Karola X. Prvo pismo je bilo pisano v dveh prepisih francosko, en prepis je ostal samostanu; drugo, latinsko pismo so izročili patri vojvodu Blacas.²

¹ „Tukaj je bil položen 11. novembra 1836 prev.soki, premožni, preizvrstni knez, Karol deseti tega imena, po milosti božji kralj Francije in Navarre, umrl v Gorici 6. novembra 1836, star 79 let in 28 dni.“

² Pismo o izročitvi trupla Karola X. v grobišče cerkve oo. frančiškanov na Kostanjevici. (Original francoski.)

Danes, dne 12. novembra 1836 opoldne, sem jaz podpisani Karol Jakob Julijan Bougon, vitez kraljevega reda in častne legije, bivši profesor na medicinski fakulteti v Parizu itd., zdravnik N. V. Karola X., v navzočnosti g. Frančiška Marija Mihaela grofa Bouilliè, francoskega pair-a in kraljevega vojnega pobočnika, g. Karola Marija Antona barona Bourlet de Saint-Aubin, gospoda Viljema Izidora grofa Montbel, starega (bivšega) ministra Njegovega Veličanstva, g. Ivana Frančiška Cira Billot, bivšega generalnega prokuratorja, častitega O. Ferdinanda Woutscha (Vouča), provinciala reda, častitega očeta Mihaela Ellercig (Jelerčiča), samostanskega gvardijana, izročil z gospodoma Josipom Masinijem, zdravnikom, in Ignacijem Fornazarijem, lekarničarjem goriškim, v roke Njeg. Vzviš. Ludovika Jakoba Kazimira vojvoda Blacas d'Aulps, francoskega paira in prvega dvornega plemenitaša, balzamirano truplo Njegovega Veličanstva Karola X., kralja Francije in Navarre, ki je bilo prejšnji dan prenešeno v imenovano cerkev z vso častjo, ki mu pristojata.

Neposredno zatem je bilo z navadnimi ceremonijami truplo položeno in zapečaten v svinčeno krsto, v ta namen pripravljeno sredi grobišča grofovske rodbine della Torre (Thurn), pod stransko kapelico, posvečeno B. D. Mariji Karmelski, in svinčena krsta je bila zaprta v orehovo krsto. — V navzočnosti imenovanih oseb sem izročil jaz N. Vzviš. vojvodu Blacas d'Aulps tudi srce Njegovega Veličanstva, ki sem ga dne 10. imenovanega meseca v navzočnosti nave-

Kdo bi bil mislil, da pride potomec odličnega rodu sv. Ludovika, kralj francoski, umret v Gorico in da bodo počivale njegove kosti na Kostanjevici, v tesnem podzemskem grobišču mesto v grobiščih sv. Dionizija! — Skoro vsakdo ve, kje je bil rojen,

denega barona Bourlet de Saint-Aubin pripravil in balzamiral z najdragocenejšim balzamičnim in aromatičnim prahom. To srce je bilo zapečaten v svinčeno posodo in vloženo v srebrno srce, zaprto s ključem; posoda je bila izročena N. Vzviš. vojvodu Blacas d'Aulps, in na vrhu se čitajo sledeče besede: „Tu je srce prevzvišenega, premožnega in preizvrstnega kneza Karola X. tega imena, po milosti božji kralja Francije in Navarre, umrlega v Gorici 6. novembra 1836 v starosti 79 let in 28 dni.“ Nato je bila privezana omenjena posoda s trakovi na sredo orehove krste in vse skupaj zaprto v novo krsto istega lesa, ki je bila nanjo pritrjena pozlačena plošča iz medi z napisom: „Tu počiva prevzvišeni, premožni in preizvrstni knez, Karol X. tega imena, po milosti božji kralj Francije in Navarre, umrl v Gorici 6. novembra 1836, star 79 let in 28 dni.“ Končno je bil zazidan podzemeljski vhod do krste, in položena grobna plošča, ki zapira odzgoraj vhod iz cerkvene ladje. O vsem tem je bil sestavljen zapisnik v dveh prepisih, katerih eden je ostal čč. oo. frančiškanom imenovanega samostana.

V Gorici, navedenega dne, leta in ure, kakor zgoraj, prečitano in podpisano.

O. Ferdinand Woutscha,
provincial frančiškanov.

O. Mihael Ellercig,
gardijan.

Bougon.
Montbel.
Bouilliè.
Blacas d'Aulps.
Baron Bourlet.
Billot.

Pismo o sprejemu trupla Karola X., izvršeno od frančiškanov (original latinski), se glasi:

Danes, dne 12. novembra 1836 ob 3. uri popoldne, priznava midva o. Ferdinand Woutscha, provincial frančiškanov, in o. Mihael Ellercig, gvardijan kostanjeviškega samostana, s tem pismom, da sva sprejela v varstvo in shrambo zemeljske ostanke prevzvišenega, premožnega in preizvrstnega kneza Karola X. tega imena, po milosti božji kralja Francije in Navarre, umrlega v tem mestu Gorici dne 6. tega meseca. Zemeljski ostanke, ki so bili prejšnjega dne prenešeni v našo samostansko cerkev od duhovščine in kapiteljna metropolitanske cerkve goriške pod vodstvom N. Prevzv. monsignora Frančiška Ksaverija Luschina, knezonadškofa, so bili danes, dne 12. novembra, položeni, zapečateni in zazidani v grobišče grofovske rodbine della Torre, katero leži v naši cerkvi pod kapelo, posvečeno B. D. Mariji Karmelski, kakor razvidno iz zapisnika, shranjenega v našem arhivu. V potrdilo o tem dava midva podpisana o. Ferdinand in o. Mihael to pismo o sprejemu N. Vzviš. vojvodu Blacas d'Aulps, vitez kraljevih redov in prvemu dvornemu plemenitašu, z zavezo v našem in vseh redovnikov našega samostana imenu, da bodemo najvestneje varoval. to kraljevo izročitev.

V Gorici, navedenega dne, leta in ure, kakor zgoraj, prečitano in podpisano.

O. Ferdinand Woutscha,
provincial.

O. Mihael Ellercig,
gardijan.

(Primeri Vascotti, Stor. d. Cast., Pag. 131. ss.)

nihče ne ve, kje ga čaka smrt! Tri leta po smrti Karola X. se je poslovil od sveta njegov zvesti in vdani spremljevalec vojvoda Blacas d'Aulps. Umrl je na Dunaju 17. novembra 1839. Pred smrtjo je izrazil soprogi in sinovom željo, da bi rad počival na Kostanjevici blizu svojega gospoda in kralja. Ker je užival ž njim slavo, radost in koristi vladanja, ponižanje, nezgode in neprijetnosti prognanstva; ker mu je bil za življenja zvesto vdan v spoštovanju in pokorščini, ni maral, da bi bil po smrti njegov prah in pepel ločen od njegovega kralja. Izpolnila se mu je poslednja želja. Njegovi trije sinovi, Ludovik, Stanislav in Ksaverij, so prepeljali z vozom, ki ga je vlekle šest poštnih konj, zemeljske ostanke svojega očeta z Dunaja čez Gradec in Ljubljano v Gorico. Izprevod je bil zelo preprost; na Kostanjevici ga je sprejel provincial o. Woutscha s samostansko družino. Po opravljenih molitvah so postavili krsto v grobišče grofov Neuhaus. Ko se gre po ozkem hodniku v sedanje kraljevo grobišče, je videti na desni njegov nagrobni kamen z napisom:

„Pierre Louis Jean Casimir de Blacas d'Aulps“ — itd.

Bil je mož zvestobe in vdanosti, zato ni umrl njegov spomin!

Ludovik Anton grof Marnes, vojvoda Angoulême, prvorojeni sin Karola X., poročen z Marijo Terezijo, svojo sestrično, hčerjo nesrečnega Ludovika XVI., je bil zvest drug očetu v bridkosti in v trpljenju prognanstva; po njegovi smrti je ostal v Gorici in se naselil v palači grofa Strassolda.

Že od leta 1823. je hudo bolehal na želodcu; ko se je bolezen vedno bolj hujšala, je moral opustiti priljubljene izprehode s svojo soprogo; v zabavo mu je ostalo le še čitanje, — katero mu je pa očesna bolezen kmalu prikrajšala. Trije sinovi pokojnega vojvoda Blacas in grof Montbel so mu preganjali dolg čas s čitanjem.

S telesno boleznijo združene duševne boli bi ga bile pač že prej strle, če bi ga ne krepil in oživiljal močan duh, — duh vere in odpovedi in vdanega potrpljenja. — Začetkom decembra 1843 se je njegova bolezen nevarno poslabšala. Hude bolečine, ki jih je trpel, so ga prisilile opustiti večerne krožke, h katerim so prihajali najiminitnejši Goričani. Bolezen ga je priklenila na njegovo sobo, ki se je večji del noči izprehajal po njej.

Dne 13. februarja 1844 je hotel — dasi hudo bolan — prisostvovati zadušnim molitvam po pokojnem bratu, ki je v grozni noči, s krvjo omadeževani, zaprl v njegovo srce zadnje želje in umrl v njegovih rokah nečloveške smrti. Globok vtis je naredil na vse zbrane, ko je vstopil v domačo kapelo; — njegov obraz blede in upadla njegova lica, on

sam od boleznij izmučen in utrujen. — Po cerkvenem opravilu je prijazno pozdravil vse navzoče Francoze in odšel. — Za mnoge je bil ta pozdrav zadnji. Njegova bolezen je vidno hujšala, pričakovati je bilo skorajšnje katastrofe.

Na pepelnično sredo se je dal pepeliti.

„Danes je pepelnična sredo,“ — je rekel grofu Montbelu, — „in jaz čutim, da sem resno bolan; današnji dan mi najbolj obnavlja v spominu, da sem prah in da se v kratkem v prah povrnem. Pripraviti se moram — in se pokrepčati za zadnji boj z močjo, ki jo nudijo kristjanom svetotajstva. — Za soprogo sem že poskrbel in jo prosil, naj se ne žalosti preveč. — Jaz sem mnenja, da se je treba v naprej pripraviti. — Sicer pa naj se zgodi v vsem volja božja. — Naročil sem, naj pošljejo po duhovnika, da mi podeli popotnico in poslednje olje; v kratkem bo tu. — Medtem pa ne izgublajva časa; — čitajte mi za pripravo Bourdalouovo premišljevanje o smrti.“

Popolnoma tiho in mirno je poslušal bolnik resne, stroge besede:

„Glej konec vsega človeškega truda in vse posvetne velikosti. Glej edino in resno misel, ki nam mora biti vedno in povsod pred očmi: Človek, pomisli, da si prah in da se v prah povrneš. Spomnite se, kdorkoli ste, bogati ali ubogi, veliki ali mali, vladarji ali podložniki; kratko — vsi nasploh, kdorkoli posamezno, spomnite se, da ste prah in da se v prah povrnete!“

Ko je prišel grof Montbel do besed: „Ecce, venio cito, et merces mea mecum est!“¹, je vstopil služabnik Gospodov z zadnjo popotnico. A ni bil stolni vikarij, ki je prihajal; sam knezonadškof je prihitel, da podeli Najsvetejše knezu, ki je skozi osem let dajal s svojo vernostjo in svojim vzornim življenjem dober zgled meščanom in okoličanom. — Metropolitanski kapitelj, nižja duhovščina in bogoslovci so spremljali prevzvišenega z gorečimi svečami.

Dasi se grof ni mogel skoraj ganiti, je vendar sprejel Najsvetejše kleče na vratih svoje sobe. — Njegovi sivi lasje, njegova brezbarvna lica, njegova onemoglost in upalost, kljub vsemu pa tako goreča vernost so ganile vse navzoče do solz.

Koncem maja se mu je zdravje po daljši nestanovitnosti zopet resno shujšalo. Zdravnik Bougon je odkrito povedal, da smrt ni več daleč. — Tretji dan meseca junija 1844 je bil poslednji njegovega romanja skozi dolino solz. Popolnoma vdano, mirno, oči uprte v krucifiks, je umrl v palači grofa Strassolda na trgu sv. Antona, tik bivšega samostana, ki ga je nekoč ta svetnik ustanovil. — Balzamiran je bil po Ganalovi metodi.

¹ „Glej, brzo prihajam in moje plačilo je z menoj!“

Veliko dvorano v palači so izpremenili v kapelo; stene so bile črno prevlečene, sredi dvorane je stal oder, na katerem je počival Ludovik. Okoli odra so bili postavljeni začasni oltarji, ki so se brale na njih maše za mir in blagor pokojnikove duše.

Sluge in lakaji so stražili ob mrtvem gospodu, duhovniki so nočindan kleče pred krsto recitali oficij za mrtve in druge molitve.

Ker ni bilo mogoče na praznik Rešnjega Telesa v stolnici peti večernic-zadušnic, je šel ob štirih popoldne ves kapitelj v kapelo, kjer je ležal pokojnik, in v navzočnosti grofa Chamborda in francoske naselbine opravil sveto opravilo.

Drugega dne — 8. junija — so se zbrali vsi dostojanstveniki, vsi uradi, vse odlične osebe iz mesta

OB TEMENICI

FOT. R. BADIURA

in okolice v hiši žalosti. Knez nadškof Fr. Ks. Luschin je z asistenco kapiteljna in mestne duhovščine dvignil pokojnika z odra. — Izprevod je šel v stolno cerkev, ki stoji v bližini; do cerkve so nosili krsto pokojnikovi služabniki. Po končani črni maši, ki jo je pel nadškof, je odšel izprevod na Kostanjevico. — Reveži iz sirotišnice, vse korporacije in vsa društva, učenci vseh šol, mestna straža in mestna godba, redovniki in posvetna duhovščina, metropolitanski kapitelj in knezonadškof so šli pred vozom; krsti je sledil v dolg, črn plašč ogrnjen grof Chambord — Henrik V. s spremstvom, njemu vsa francoska naselbina, civilni in vojaški dostojanstveniki, magistratno zastopstvo, plemenitaši in odlični meščani, potem pa velika množica ljudstva. — Mesto vse v žalosti, ulice polno natlačene.

Ko je dospel izprevod na Kostanjevico, je čez dolgih osem let zopet obsijala luč sveta zadnje počivališče zadnjega maziljenega francoskega kralja.

S turobnim glasom so peli menihi: „De profundis clamavi ad te, Domine!“¹ — in sinova krsta je bila položena tik očetove. — Ko je bilo dovršeno izročilno pismo, je bilo vse končano. —

Na črnem nagrobnem kamnu sinovem, ki leži pred karmeljskim oltarjem tik očetovega, stojijo pod napisom besede:

„Tribulationem inveni et nomen Domini invocavi.“²

* * *

Sedem let za njim je umrla dne 19. oktobra 1851 v gradu Frohsdorfu na Nižjem Avstrijskem njegova soproga Marija Terezija Šarlota, hči nesrečnega kralja Ludovika XVI. in kraljice Marije Antonijete, hčere avstrijske cesarice Marije Terezije. — Tudi njene zemeljske ostanke so pristavili v kraljevo rakev na Kostanjevici. — Dolgo let je nadomeščala grofu Chambordu mater, ki se je poročila s sicilijanskim grofom Luchese Pallijem in morala radi te zveze živeti ločena od kraljeve rodbine. — Grofu, v katerem je vzgojila tako trden verski katoliški značaj, je zapustila graščino Frohsdorf, kjer je poslej navadno prebival in pozneje tudi umrl.

* * *

Sestra grofa Chamborda, Luiza Marija Terezija, se je poročila leta 1845. s Karolom III., vojvodom Paremskim, kateremu je

rodila troje otrok, vojvoda Roberta Paremskega, vojvodinjo Margareto Madridsko in grofa Henrika Bardijskega. Po smrti svojega soproga je vladala v Parmu v imenu svojega sina vojvoda Roberta I. od leta 1854. do 1859. Umrla je v Benetkah dne 1. februarja 1864 in nekaj dni potem so prepeljali tudi njeno truplo na Kostanjevico.

* * *

Dobrih dvajset let za njo je prišla vrsta na grofa Chambordskega. Po dolgi hudi bolezni je umrl 24. avgusta 1883 v Frohsdorfu.³

¹ „Iz globočine sem klical k tebi, o Gospod!“

² „Bridkost sem našel in ime Gospodovo se n klical.“

³ „Cvetje“, L. IV., str. 319. ss.

Grof Chambord je bil že v zibeli pozdravljen kot dedič francoskega prestola in po odpovedi Karola X. in njegovega sina tudi res spoštovan kot kralj od vseh, ki so bili za postavno vlado na Francoskem. A kljub temu ni Henrik V. nosil krone svojih prednikov; umrl je izvan domovine in leži v tuji zemlji.

Bil bi kralj po božji volji in po božji milosti, narodu poslan v žalostni dobi, ki je zopet obiskala Francosko.

Radi neprestanih bojov in strankarskih nasprotstev je postalo tekom časa stališče Ludovika Filipa zelo težavno, vendar mu je bila sreča še toliko mila, da je vsej hudi opoziciji revolucionarnih duhov navkljub imel v zbornicah krepko oporo v vdani mu večini; opozicija je pa — da bi prišla do moči — obrnila vso svojo silo in agitacijo proti volilnemu redu in zahtevala novega. Da bi duhove bolj razvnela, je prirejala reformne bankete, pri katerih je izkušala z živo besedo vplivati na mase naroda.

Ko je pa Guizotovo ministrstvo prepovedalo te bankete, je izbruhnila februarjska revolucija 1848 — Ludovik Filip je zaman izkušal potolažiti nemir s tem, da se je odpovedal prestolu in kroni, ki ju je zapustil svojemu vnuku, grofu Pariškemu¹. Vse ni nič pomagalo, — revolucija je bila proglašena in on je moral bežati na Angleško. Kakšna sličnost njegove usode z usodo moža, ki ga je izpodrinil s prestola! — A tudi republika je kmalu izgubila ves kredit, ker ni mogla nova vlada, ki so jo vodili Lamartine, Ledru Lorin in Louis Blanc, krotiti razdivjane množice, naščuvane od političnih agitatorjev, in se je bilo bati najhujšega. Na željo in zahtevo mas je ustanovila vlada narodne delavnice, a s tem je bilo stranki komunistov največ pomagano, ker so si pridobivali vedno več in več pristašev; vlada sama pa si je natovorila s temi delavnicami težko breme. — Ko je narodna skupščina te delavnice zopet razpustila, je nastal v Parizu hud upor, ki je trajal od 23. do 26. junija 1848. Med drugimi je bil

¹ Ludoviku Filipu, vnuku po sinu Ferdinandu. — (Ko so leta 1873. po volitvah narodne skupščine dobili monarhisti večino, — je izkušal grof Pariški to gibanje izkoristiti v svoje namene. — Isti čas so živeli trije pretendenti francoskega prestola: Bonaparte — princ Jérôme; Bourbon — grof Chambord; Orleans — grof Pariški. — Takoj je začel grof Pariški pogajanja, da bi se zedinil z zadnjim še živim Bourbonom, z grofom Chambordom, ki je bil brez otrok; hotel je na ta način združiti legitimiste in orleaniste v skupno rojalistično stranko, ki bi brez težave izpodrinila bonapartiste. Velike važnosti je bil istega leta za rojaliste padeč Thiersa in izvolitev predsednikom Mac Mahona, ki je bil konservativnomonarhičnega mišljenja. Le energično bi moral poseči v vse te razmere grof Chambord in lahko bi si postavil na glavo krono svojih očetov.

Pariški grof, ki je vse to dobro uvidel, je pohitel obiskat Henrika v Frohsdorf (v avgustu 1873), ta mu je vrnil

žrtev tega upora tudi pariški nadškof, ki je izkušal narod pomiriti.

General Cavaignac, ki je zatrl upor, je prevzel vlado, a jo moral že v decembru odstopiti Ludoviku Napoleonu Bonaparte, kateri je bil po novi ustavi voljen na štiri leta predsednikom republike. — S tem da je nadaljeval boj proti anarhističnemu gibanju socialistov, si je pridobil Bonaparte zaupanje posestnikov, medtem ko mu je njegovo ime s privlačno silo pridobivalo ljudske mase. — Ker ni mogel Napoleon Bonaparte postavnim potom v drugo voljen biti predsednikom, a vkljub temu ni maral dati vlade iz rok, je razpustil narodno skupščino, dal 5. decembra 1851 zapreti njene najimenitnejše ude in sprejel predsedništvo za deset let. V letu 1852. je sprejel na predlog naroda naslov — cesar, z imenom Napoleon III. — A nesrečna bitka pri Sedanu v letu 1870. za časa nemško-francoske vojske, ko je cesar sam padel Nemcem v roke, je vzbudila v Parizu velikansko razburjenje. Dne 4. septembra je nehala doba Napoleonova — doba francoskega cesarstva — uvedena je bila zopet republika, ki traja do današnjih dni.

* * *

Grof Chambord je bil občudovanja vreden značaj; bolj mogočno je stal ta prognani kralj v svoji nesreči kakor vladarji sveta na vrhuncu svoje sreče. Ves svet je že slišal o duševni velikosti tega kneza, o njegovi plemenitosti kot vitez, o njegovi ljubeznivosti kot soprog, o njegovi zvestobi in odkritasrčnosti kot prijatelj. A on ni bil samo kralj in knez, čigar ponižnost in ljubeznivost, duhovitost, živahnost in šaljivost so občudovali vsi, ki so ga poznali; — on je bil tudi globokoveren mož, katoličan ne le po imenu, ampak po prepričanju in v dejanju. Vsak dan je šel k maši, vsak teden sprejel svetotajstva; v nedeljo in v praznik so morali vsi njegovi služabniki in lovci k maši. Dasi je bil lov njegova najljubša zabava, vendar ni radi lova nikoli zanemaril svojih

obisk brž drugi dan na Dunaju, — edinst in združitev je že bila gotova. Delali so z vso energijo, vsi so mislili, da je že blizu dan, ko se vrne Henrik V. v Tuilerije; grof Pariški bi postal presumtiven prestolonaslednik. A trdovratnost brezenrgičnega Chamborda je vse pokopala. Dne 27. oktobra l. 1873. je izdal manifest, v katerem je zahteval mesto trobojnice belo zastavo Bourbonov in brezpogojno podložnost, in se branil, preden zasede prestol, izraziti se o ustavi besedo, ki naj bi ga vezala. Slični manifesti so se ponavljali leta 1874. in 1877. in legitimisti so vedno bolj izgubljali svoj ugled. Sam Mac Mahon je začel po brezuspešnih poskusih, da bi se vzpostavilo kraljestvo, utrjevati obstoječe razmere. Ko je umrl grof Chambord, je postal grof Pariški res glavar „francoske hiše“, a monarhično gibanje je končalo l. 1873. za vselej. — Primeri Alte u. neue Welt 1895. Pg. 110.)

verskih dolžnosti. O njegovi človekoljubni radodarnosti ve narod po Goriškem še sedaj mnogo povedati; vsote, ki jih je daroval v dobrodelne namene, so naravnost neverjetne. Podpiral je cerkve, misijone, v Rim je pošiljal za petrov novčič tisočake za tisočaki, Jeruzalem je dobil od njega na stotisoče; koliko je daroval revežem, ubožnim bogoslovcem, tega ne ve nihče.

Spoštovanje, ki si ga je pridobil s svojim vernim, človekoljubnim in moško trdnim značajem, in ljubezen, s katero so mu bili vdani prijatelji in vsi, ki so ga poznali, se je najbolj očitno pokazala za časa njegove težke bolezni in njegove smrti, vse je žalovalo za njim kakor za svojim očetom.

Koliko jih je bilo, ki so klicali ob njegovi krsti: „O Bog, zakaj si nam vzel tako blagega kneza!“

Neki plemenitaš, ki je videl, s kakšno pobožnostjo je sprejel kralj zadnjo popotnico, je zaklical: „Kateri brezverec bi se ne izpreobrnil, ko bi videl tako živo vero in tako iskreno pobožnost!“

Zadnjo noč pred kraljevo smrtjo so molili ob njegovi postelji dvakrat molitve za umirajoče. — Dne 24. avgusta je prosila kraljica p. Boleta, kraljevega izpovednika, naj ga še enkrat osrči in ojunači, preden gre k oltarju. Blagi pater je porabil to priliko, da ga je pripravil na poslednjo odvezo, ki mu jo je podelil.

Ko je opravljal po maši zahvalno molitev, je prihitela kraljica k njemu in ga prosila, naj bi v zadnjih trenutkih stal umirajočemu ob strani. — Komaj je prispel do vznožja njegove postelje, ga je že videl v Gospodu mirno zaspati brez vsakega boja in vzdih, — med solzami knezov, kneginj in hišnih slug, ki so vsi enako žalovali za njim.

To se je zgodilo na predvečer praznika sv. Ludovika, velikega kralja in patrona Francije.

Ves teden pred pogrebom so se delale v Gorici priprave. Pod presbiterijem na Kostanjevici je bil določen prostor za njegovo krsto. Votline in ozki hodnik do nje so popravili in očedili, kolikor je bilo v naglici mogoče; iz stranskih rakev so prinesli v votlino krste vseh štirih že pokopanih udov francoske kraljeve rodovine. Na evangelijsko stran so položili na sredo kralja Karola X., na njegovo desno sina Ludovika, na levo Ludovikovo soprogo, Marijo Terezijo; na epistelski strani Luizo Parmsko, na sredi so pripravili prostor za Henrika V., na njegovi desni pa za še živečo vdovo pokojnikovo.

Cerkev so spredaj in znotraj črno prevlekli; tako tudi stolnico.

Na dan pogreba je bila vsa Gorica oblečena v žalno obleko; povsod črne preproge in zastave. Že v nedeljo je bila vsa Gorica polna Francozov, mnogo jih je prišlo v ponedeljek iz Trsta, Vidma, Benetk in

drugod, kjer so prenočili; pogreba se jih je udeležilo nad 4000. Mnogo deputacij je bilo od strani legitimistov in orleancev; zastopanih je bilo 32 francoskih časopisov, razen teh skoro vsi znameniti dnevnik iz Italije: Rima, Bologne, Parme, Milana, Benetk, Vidma; skoro vsi tržaški, mnogo dunajskih; nekateri iz Belgije, Bavarske — celo iz Petrograda, Londona, Aleksandrije v Egiptu itd.

Ob pol osmih zjutraj, v ponedeljek 3. novembra, se je pripeljalo s posebnim vlakom kraljevo truplo na goriško postajo¹, kjer so je postavili za nekaj časa na mrtvaški oder v črno opravljeni in bogato razsvetljeni čakalnici prvega razreda.

Na široki, z drevjem obsajeni cesti², ki pelje četrť ure dolga v mesto, se je že zgodaj začela zbirati duhovščina in velika množica ljudstva k pogreb-nemu izprevodu.

Prekrasen mrtvaški voz, črno opravljen, s črno kraljevo krono na vrhu in s kraljevimi grbi na voglih, je peljalo iz mesta proti postaji šest belih konj, v črno, s srebrnimi lilijami prešito tkanino oblečenih. Za tem vozom je sledil drugi, poln krasnih vencev, poslanih od vseh strani, posebno s Francoskega, v znak spoštovanja, vdanosti in ljubezni do pokojnika.

Proti deveti uri se je pripeljal z Dunaja zastopnik cesarjev, knez Thurn-Taxis, soprog cesaričine sestre. — Brž nato se je uredil izprevod in se začel pomikati proti mestu.

Knezonaškof dr. Alojzij Zorn je prišel na željo papeževega nuncija na Dunaju, dasiravno še ni nastopil nadškofije, nalašč iz Poreča pokopavat kralja.

Vrsta izprevodu je bila ta-le: križ, veteranska godba, oddelek veteranov, 24 revežev, na stroške kraljeve hiše črno oblečenih, razni zavodi, vojaška godba, šole, delavska in obrtna društva, mestna godba, usmiljeni bratje, frančiškani, kapucini, jezuiti, svetna duhovščina, profesorji osrednjega semenišča, metropolitanski kapitelj, prošt dr. Evg. Valussi, nadškof dr. Alojzij Zorn, jezdec na belem konju, vojvoda Blacas v kočiji, držeč na blazini ovratnico z velikim križem reda sv. Duha, najimenitnejšega med redovi francoskih kraljev, za njim mrtvaški voz s kraljevim truplom, zastopnik cesarjev, Don Juan, vojvoda Parmski, veliki vojvoda Toskanski, Don Carlos Španski, Don Alfonso, Don Jaimes, sin Don Carlosa, Don Miguel, princ Ludovik Bavarski. — Ludovik Filip Orleanski, grof Pariški, se ni udeležil izprevoda, radi spora, ki je nastal med orleanci in legitimisti pri vprašanju, kdo ima pri izprevodu prednost; cesar je izkušal ta spor rešiti s tem, da je delegiral za pogreb svojega namestnika; razentega je bilo med konteso

¹ Južno.

² Tekališče Franca Josipa.

Chambord in orleanci na eni strani, med njo in grofom Pariškim na drugi nasprotje, nastalo iz malenkostnih pravil in postav etikete.

Za bližnjimi sorodniki pokojnika in višjimi dostojanstveniki je sledil tržaški namestnik, tajni svetovalci in komorniki, francoska poslanstva z belimi zastavami in krasnimi vencami, voz z vencami, vojaške oblasti, goriški deželni zbor, župan in mestni svet, razne gosposke, skupščine, družbe itd.

Ob cesti je stala na obeh straneh častna straža vojakov in veteranov. Ljudstva je bilo na tisoče in tisoče.

V stolnici, kjer so že čakale zbrane dame, je bil pripravljen velikanski mrtvaški oder s krono na vrhu, ves v svečah; krsto so postavili v pripravljen prostor spodaj, ker je bila pretežka, da bi jo dvignili; bila je namreč v sredi svinčena, okrog pa dve leseni krsti. — Po končani peti maši je ostalo truplo v stolnici.

Popoldne ob petih se je zopet zbral izprevod in odšel v istem redu na Kostanjevico, le da se je moralo ustaviti mnogo ljudstva pod hribom, ker ni bilo na njem prostora za vse.

Črno prevlečena cerkev na Kostanjevici je bila okrašena s srebrnimi portami in kraljevimi grbi, na sredi je bil pripravljen nizek mrtvaški oder in nad odrom se je dvigala bela zastava s pozlačenimi lilijevimi cvetovi obšita, znamenje postavnih kraljev francoskih. Prinesel jo je iz Lilla gospod Bayart, sodojenec pokojnega grofa Chamborda. Hčere Bayartove so jo pripravljale za slovesnost nastopa Henrika V. na francoski prestol; sedaj je imela pokrivati njegovo krsto, da so se izpolnile besede, ki jih je pisal pokojnik v nekem razglasu:

„Ta zastava¹ je varovala mojo zibel; jaz hočem, da pokriva tudi moj grob!“

Ko so bile v cerkvi opravljene navadne molitve, so prišli lovci pokojnega kralja krsto in jo nesli skozi vrata, — ki so jih nalašč zato pripravili s tem, da so predrli zid, ki loči prostor pred cerkvijo od mnogo nižjega samostanskega vrta, — po začasnih lesenih, s črnim suknom pregrnjenih stopnicah v določen prostor pod presbiterijem.

V grobišče so spremili pozemeljske ostanke grofa Chamborda razen cesarjevega zastopnika zastopnika samostana, knezonadškof in najvišja gospoda. Sin Bayartov je nesel belo zastavo iz cerkve in jo položil na krsto, ko je bila postavljena na svoje mesto.

Dragocene, umetno izdelane vence, ki so jih prinesla poslanstva s seboj, so spravili v kraljevo rakevo. Ti vencami vise sedaj na obeh stenah dolgega in ozkega hodnika, ki vodi pod cerkvijo do krypte; Bayartova

zastava je shranjena v stekleni omarici ob vhodu, kjer so tudi druge zastave, ki so jih takrat nosili v izprevodu, obešene.

Nihče izmed Francozov ni hotel zapustiti Gorice, ne da bi še enkrat pokleknil in molil pred krsto svojega kralja. V torek in naslednje dni je bila na Kostanjevici neprestana gneča od zore do mraka, ker je šlo le po malo ljudi obenem lahko v tesno kraljevo počivališče.

Ginljivo je bilo gledati, kako so milo jokali in iskreno molili možje izmed visoke gospode francoske, kako so pokladali svetinjice in druge stvari na krsto, da so jih odnesli s seboj v domovino kot drage spominke na ljubljenega kralja.¹

Najbolj ginljiv spomin, ki so ga položili Francozi na krsto pokojnega kralja v znak ljubezni, — je bila gotovo mala vrečica, napolnjena s prstjo, ki so jo prinesli pariški delavci iz slovečih Tuilerij!

Še sedaj leži na Henrikovi krsti pozlačena kraljeva krona, poslana iz departementa Côte d'Or. Na kroni je vrezan odznotraj napis:

HENRICO V. REGI. Quam non portasti nec amisisti sed servasti regiam coronam tuo nobis liceat imponere sepulcro.

Les royalistes de la Côte d'Or.

3. septembre 1883.²

* * *

Na praznik Marijinega oznanjenja, dne 25. marca 1886, je umrla v Gorici v palači grofov Lanthieri Henrikova soproga Marija Terezija, starejša hči voj-

¹ Legitimisti so sklenili po pogrebu napraviti v „Hotelu de la Poste“ shod, na katerem naj bi se določilo, komu gre po pravici naslov pretendenta francoske krone, — princu in rodu Bourbonov ali Orleancev; če gre Bourbonom — španski ali italijanski veji, — ker Orleanci so imeli svojega glavarja in voditelja — Louis Filipa, grofa Pariškega. — Šlo se je za važno stvar, seveda le v slučaju, če bi republika zopet padla. — Don Carlos, španski pretendent, ni nič prikrival svojih pretensij; prijetna je bila misel, da se morda ponudi prilika zasesti dva prestola obenem; a bistro oko francoskega ministra za zunanje stvari je čuvalo, — Ferry je bil mož, ki ni spal ob nepravem času. — Ker je imela seja legitimistov razpravljati, soditi in rešiti vprašanje, ki jih je preveč bližalo političnim interesom vlade, ki je bila na željo ljudstva postavno uvedena in od vseh velesil in dvornih kabinetov priznana, bi bilo to zasedanje lahko povzročilo za Avstrijo neprijetne posledice in sitnosti; zato je vladni zastopnik Fr. Rechbach, potem ko je dobil potrebne instrukcije z višjega mesta, energično prepovedal vsako odločitev in shod razpustil. — Ko se jim je ta poizkus ponesrečil, so se zbrali legitimisti v manjšem številu in bolj privatno in so se — jemaje v ozir stališče in osebne zmožnosti Don Carlosa in grofa Pariškega — izrekli za zadnjega. Tako je ostal tudi on do smrti — le pretendent!

² Henrik V., kralju. Ki je nisi nosil, ne izgubil, ampak ohranil, kraljevo krono, naj položimo na tvojo krsto. — Rojalisti iz Côte d'Or. Dne 3. septembra 1883.

¹ Namreč bela zastava z lilijami.

voda Frančiška IV. Modenskega, sestra matere španskih infantov Don Carlosa in Don Alfonsa — Marije Beatrice.

Tudi ona je bila blaga duša, polna človekoljubja, verne in iskrene pobožnosti, usmiljena in radodarna; mnogo je žrtvovala za olepšanje frančiškanske cerkve na Kostanjevici.¹

Ona je bila zadnja, ki so jo pokopali na Kostanjevici v kraljevi rakvi, kjer počiva v tihem, nemotenem miru na desni svojega soproga. —

Njiju spomin pa še živi in bo živel med našim ljurstvom pozna, pozna leta.

* * *

„Venire a Gorizia, e non salire alla Castagnevizza, è lo stesso, come suol dirsi, che andare a Roma e non veder il Papa.“²

Malo in neznanro mesto je Gorica, lepa in prijazna cerkev z dolgim samostanom na solnčnem griču, krasen razgled z njega. Grič sam pa zgodovinsko imeniten.

Začudili bi se ljudje tujcu, ki bi priromal v mesto in ne bi obiskal cerkve na griču:

„V Rim je prišel, pa ni videl papeža!“ —

Lepa prijazna cerkev na griču, pred njo veranda; cerkev na eni strani, na drugi stopnice, na tretji doprsen zid in strm breg pod njim, na četrti visoka stena, sredi nje železna vrata, belo pobarvana, nad vratmi v kamen vsekane grb Bourbonov, — tri lilije.

Če pride tujec in poprosi v samostanu, naj mu odprejo kraljevo grobišče, mu rečejo počakati za hip pred železnimi vratmi. — Kmalu zarožlja ključ v ključavnici, vrata se odpro in skromen menih se pokloni: „Prosim, izvolite!“ — Tujec mu sledi po ozkih stopnicah dobra dva metra nizko, na levo samostanski vrt, na desno obokana veža, z velikimi, polokroglimi okni. Kakor je prostrana veranda pred cerkvijo, tako je velika veža, ki je pozimi polna cvetic.

V steni pod cerkvenim pročeljem so ozka vrata; nad vratmi napis:

A notre auguste et vénéré Roi au meilleur des pères.
Les royalistes de Bedarieux.

Na vsaki strani vrat steklena omarica, v njih zastave, druge vise v obeh kotih na stenah.

Čez pet nizkih stopnic se pride skozi vrata v ozek, tesen hodnik. Kmalu ob vhodu opozori menih na portret grofa Chamborda, ki visi na levi steni. — Na obeh stenah visijo skozinskozi po hodniku, ki je dolg kakor cerkvena ladja, krasni in dragoceni

venci iz steklenih biserov in koral. Menih opozarja na ta in oni venec, označuje približno ceno — zelo visoko, a ne previsoko in primerno umetnemu delu; pod ovalnim, obokanim steklom je vdelan bourbonski grb, napis, iniciala H. V. ali kaj sličnega. Vesten varih grobišča tudi ne pozabi opozoriti na črno marmornato ploščo z napisom:

Pierre Louis Jean Casimir De Blacas d' Aulps — itd.

ki zapira na desni steni grob tega blagega in zvestega moža. Tu in tam pokaže z lesom zadelano odprtino, kjer so prej ležale nekatere krste.

Konec hodnika zapirajo druga železna vrata.

Čudni občutki obidejo človeka, ko stopi prvič v kripto. Nizka, obokana celica, nasproti vratom krucifiks, na obeh straneh krasne marmornate krste, le ena iz bron. — Čuden je ta kraj v medli svetlobi sveče, ki jo drži menih v roki.

Krste so velike in umetno izdelane; če človek potrka po njih, se zavzame; iz krste zazveni, kakor bi človek potrkal po zvonu vseh mrtvih dan. —

„Tu leži Karol X.¹, — tu njegov sin, grof Marna², tu Marnova soproga³, tu Henrik V.⁴, — tu njegova soproga⁵, — tu njegova sestra⁶, — razlaga menih in našteva letnice njihovega rojstva in smrti, kakor stoji francosko zapisano na marmornatih tablah v zidu za vsako krsto. — Tujec posluša in strmi mrtve inicialne na sprednji strani marmornatih⁷ krst: C. X. — L. XIX. — M. T. — H. V. — M. T.

Na krsti Henrika V. leži na kameniti blazini pod obokanim steklom ponarejena kraljeva krona, s ponarejenimi dragulji, pozlačena.

„Quam non portasti —.“

Ni je nosil v življenju, ni poizkusil njene teže, zato mu je niso mogli odpustiti po smrti, vrgli so jo za njim v grob; ni ga težila v življenju, naj ga teži pa po smrti!

Blagor ti, — ponarejeno so ti postavili mrtvemumu na krsto, ne prave — živemu na glavo!

Zamisli se človek v čudno usodo bourbonske rodbine.

Mnogo zadolženemu, globoko pogreznjenemu rodu Bourbonov je nedostajalo blagoslova iz nebes.

Henrik IV., hugenotski kralj, je padel pod mečem Ravailacovim; njegov sin in vnuk Ludovik XIII. in XIV. sta za upora težko našla v lastnem kraljestvu kot,

¹ Na evangeljski strani na sredi.

² Na Karolovi desni.

³ Na Karolovi levi.

⁴ Na sredi na episteljski strani.

⁵ Na Henrikovi desni.

⁶ Na Henrikovi levi, v bronasti krsti.

⁷ Bronasta krsta nima spredaj inicialne in je v drugem slogu izdelana, kakor marmornata.

¹ Primeri „Cvetje“, VI. teč., str. 213.

² Priti v Gorico in ne stopiti na Kostanjevico, je isto, kakor iti v Rim in ne videti papeža. — P. Vascotti, St. d. C., pg. 21.

ARABSKI TIP

varen pred sovražniki; prsi Ludovika XV. je prodrli meč Damijev, umrl pa je žalostne smrti, segnil je živ, da se je studil vsakemu, ki ga je videl; nesrečni Ludovik XVI. je končal na šafotu; slične smrti je umrla njegova soproga; njegov sin Ludovik XVII. pa je poznal le čevljarja Simona in ječo, umrl je

zastrupljen; bourbonska kri je pobarvala grobišče Vincennes in stopnice opernega gledališča po nasilni smrti vojvodov Enghiena in Berryja; Ludovik XVIII. je bil dvakrat proskribiran, Karol X. trikrat pregnan, njegov sin Ludovik se je moral odpovedati prestolu za vojvoda Bordeauxkega, ki ga ni nikoli zasedel.

